

「**HUMEYDÎ, Muhammed b. Fütûh**
(محمد بن فتوح الحميدى)
Ebû Abdillâh Muhammed
b. Ebî Nasr Fütûh (Fettûh)
b. Abdillâh el-Humeydî
(ö. 488/1095)

「**Hadis, tarih ve fıkıh âlimi.**」

Endülüs'ün doğusunda yer alan Mayurka (Majorka) adasında doğdu. Büyük dedesi Humeyd'e nisbetle Humeydî, aslen Yemen'in Ezd kabilesinden olması sebebiyle Ezdî, doğduğu yere nisbetle Mayurki nisbeleriyle anılır. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi ve babası tarafından hadis meclislerine götürüldü. Ebû'l-Kâsım Asbağ b. Râsîd ve İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'den fıkıh öğrendi. 430-440 (1038-1048) yılları arasında İbn Hazm'dan eserlerini kıraat ve arz yoluyla okuyarak rivayet eden Humeydî, İbn Abdülber en-Nemerî'den de muhtemelen bu dönemde faydalandı ve ardından ilim seyahatlerine başladı. 448'de (1057) hacca gitti; ardından Dimaşk, Mekke, Medine, Kahire, Dimyat, Kayrevan, Vâsıt gibi ilim merkezlerini dolaştı ve Bağdat'a yerleşti. Burada Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Mâkûlâ gibi âlimlerden faydalandı. Kendisinden de başta hocaları Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Mâkûlâ olmak üzere Muhammed b. Tarhân, Ebû Bekir İbn Meymûn gibi tanınmış kişiler rivayette bulundular.

Zâhirî mezhebinin Endülüs temsilcilerinden olan Humeydî râvileri iyi tanıyan, hadis illetlerine vâkıf, güvenilir bir muhaddis, takvâ sahibi bir âlimdi. 17 Zilhicce 488'de (18 Aralık 1095) Bağdat'ta vefat etti. Cenaze namazını ünlü fakih Şâşî kıldırdı ve Bâbü Ebrâz Kabristanı'nda Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin yanına defnedildi; ancak vasiyetine uyularak naaşı 491'de (1098) Bâbü Harb Kabristanı'na Bişr el-Hâfî'nin yanına nakledildi. Bu sebeple onun 491'de öldüğünü zannedenler de olmuştur.

Eserleri. 1. *el-Cem' beyne's-Şaḥîḥayn* Şaḥîḥi'l-Buḥârî ve Şaḥîḥi Müslim*. Eser, *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ile *Şaḥîḥ-i Müslim*'deki hadisleri sahâbe râvilerini esas alarak bir araya getiren çalışmaların en güzel örneği kabul edilir. Humeydî, Buḥârî ve Müslim'de bulunmayan bazı rivayetleri de eserine almış, ayrıca hadislerdeki garîb kelimeleri açıklamıştır. Üzerinde bazı şerh ve ihtisar çalışmaları yapılmış olan eseri Rif'at Fevzî Abdülmuttalib yayımlamış (*Aḥbârü't-türâsi'l-İslâmî*, XXVI [1411/1990], s. 6), Ali Hüseyin Bev-

vâb da Riyad'da beş ciltlik başka bir neşrini gerçekleştirmiştir (Muhyiddin Atıyye v.dğr., I, 255). 2. *Cezvetü'l-muktebis* fi zikri vülâti (fi târihi 'ulemâ'i)'l-Endelüs*. İbnü'l-Faradî'nin (ö. 403/1013) *Târîḥu 'ulemâ'i'l-Endelüs* adlı eserine yazılan zeyillerin ilki olan eserde Endülüs'ün fethinden (92/711) 450 (1058) yılına kadar gelen siyasi ve kültürel tarihi incelenmektedir. Muhammed Tâvî et-Tancî (Kahire 1372/1952), bir komisyon (Kahire 1966) ve İbrâhim el-Ebyârî (Beyrut 1403/1983, 1404/1984, 1410/1989) tarafından üç ayrı neşri yapılmıştır. 3. *Teshîlû's-sebîl ilâ te'allümi't-tersîl*. Güzel konuşma ve yazmada, dualarda, tebrik, teselli ve tâziyelerde uyulması gereken kuralları örnekleriyle anlatan eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshasının (III. Ahmed, nr. 2351) tıpkıbasımı Fırat Sezgin tarafından gerçekleştirilmiştir (Frankfurt 1405/1985). 4. *Tefsîru ğarîbi mâ fi's-Şaḥîḥayn*. Râvilerin adları esas alınarak telif edilen eser Zübeyde Muhammed Saîd Abdülazîz tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1415/1995). 5. *ez-Zehebü'l-mesbûk fi va'z'i'l-mülûk*. Melik ve emîrlere nasihat amacıyla yazılan eseri Ebû Abdurrahman b. Akil ez-Zâhirî ve Abdülhalîm Üveys neşretmiştir (Riyad 1402/1982). 6. *Tezkiretû'l-Humeydî*. Müellifin arkadaşları ve talebeleri için seçtiği ahlâkî ve edebî metinleri ihtiva eden eser, Ebû Abdurrahman b. Akil ez-Zâhirî tarafından *ez-Zâhire mine'l-muşannefâtî's-şâğıre* adlı kitap içinde yayımlanmıştır (Riyad 1401/1981, 1403/1983). 7. *Merâtibü'l-cezâ' yevme'l-kıyâme 'alâ mâ câ'et bihi nuşûşü'l-Kur'ân ve's-süneni's-şâbite 'an Resûlillâh* (nşr. Ebû Abdurrahman b. Akil ez-Zâhirî, Riyad 1401/1981). 8. *Manzûme dâliyye fi'n-naḳz 'alâ men 'âbe'l-ḥadîs ve eh-lehû*. Gotha Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Brockelmann, GAL Suppl., I, 579). 9. *Bülġatü'l-musta'cel fi ma'rifeti cümel mine't-târîḥ*. İslâm'ın başlangıcından 487 (1094) yılına kadarki tarihini ele alan eserin (*Keşfü'z-zunûn*, I, 252) günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.

Humeydî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *el-Müteşâbih fi esmâ'i'l-fevâkih*, *Kitâbü Nevâdiri'l-eṭṭibbâ*, *Cüz'ü'l-aḥbâr ve'l-eş'âr*, *el-Emâni's-şâdıka*, *Zemmü'n-nemîme*, *Tuḥfetü'l-müşṭâk fi zikri şüfiyyeti'l-İrâk*, *Divânü şî'r*, *Men idde'a'l-emân min ehli'l-îmân*, *Edebü'l-eşdiḳâ*, *Mâ câ'e mine'n-nuşûş ve'l-aḥbâr fi ḥıfzi'l-câr*,

Muḥâtabâtü'l-eşdiḳâ fi'l-mukâtebât ve'l-likâ

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, neşredenin mukaddimesi, s. 6-10; a.e. (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, neşredenin mukaddimesi, I, 5-22, ayrıca bk. I, 269; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1989, III, 818-819; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 122, 385, 400; Dabbî, *Buġyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 161; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XVIII, 282-286; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 282-284; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 120-127; a.mlf., *Tezkiretû'l-ḥuffâz*, IV, 1218-1222; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 317-318; İbn Taġrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 156; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 269; II, 140; İbnü'n-Neccâr, *el-Müstefâd min zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 122-124; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb*, II, 112-115; Keşfü'z-zunûn, I, 252, 385, 581, 599-600, 601; II, 1792; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 392; Brockelmann, GAL, I, 413; Suppl., I, 578-579; a.mlf., "Mayurkî", *İA*, VII, 417; *İzâhu'l-meknûn*, I, 124, 287, 543, 544; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 218-219; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 121-122; Muhsin Cemâleddin, "el-Humeydî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, sy. 10, Bağdad 1967, s. 179-206; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 376; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delîlû'l-mü'el-fâtî'l-ḥadîsi's-şerîf*, Beyrut 1416/1995, I, 255, 376; A. C. Lopez, "Un nuevo manuscrito de la yazwat al-muqṭabîs de al-Ḥumaydî", *Estudios Onomástico-Biográficos de al-Andalus*, II, Granada 1989, s. 299-306; *Aḥbârü't-türâsi'l-İslâmî*, XXVI, Küveyt 1411/1990, s. 6; Zeytûn Beygam, "Ḥayâtü Ebî 'Abdillâh Muḥammed b. Ebî Nasr el-Humeydî ve mü'elleftüh", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXVI/1-2, İslâmâbâd 1412/1991, s. 447-470; Moh. Ben Cheneb, "Humeydî", *İA*, V/1, s. 587; A. Huici Miranda, "al-Ḥumaydî", *EI*² (Fr.), III, 593-594.

AHMET YÜCEL

HUMEYDÎ (حميدى)

İmâm Rûhullâh Müsevî Humeynî
(1902-1989)

Şii âlimi,
İran İslâm Devrimi'nin önderi
ve İran İslâm Cumhuriyeti'nin
kurucusu.

20 Cemâziyelâhîr 1320 (23 Eylül 1902) tarihinde Kum'un 160 km. güneybatısındaki Humeyn kasabasında doğdu. İmam Mûsâ el-Kâzım soyundan gelen ataları, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Nişâbur'dan ayrılarak Hindistan'ın Leknev bölgesindeki Kintur kasabasına yerleşmişlerdir. Aynı aileden tanınmış âlim Mîr Hâmid Hüseyin'in çağdaşı olan dedesi Seyyid Ahmed, XIX. yüzyılın ortalarında Leknev'den (veya Humeynî'nin ağabeyi Seyyid Murtazâ Pesendî'nin bir ifadesine göre Keşmir'den; bk. Ali Devânî, VI, 760)